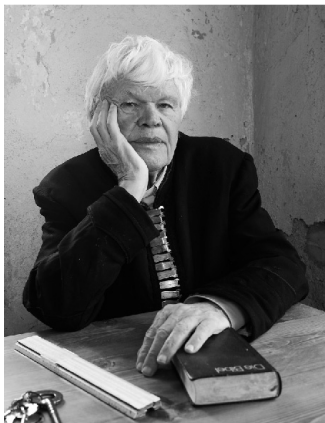

A SZÁSZOK KITELEPEDÉSÉRŐL ÉS A ROMÁN-MAGYAR PÁRBESZÉDRŐL

– Valentin Trifescu beszélgetése Eginald Schlattnerrel –

Eginald Schlattner a Nagyszeben melletti Veresmarton élő evangélikus lelkész és nemzetközileg is elismert erdélyi szász író. Rangos irodalmi életművét, illetve hazája, Románia iránti példaértékű emberi elkötelezettségét elismerve, a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem a lelkészírónak 2018 novemberében díszdoktori címet adományozott.

Eginald Schlattner (2019)

Saját életútja és regényei révén Schlattner egy olyan létformát testesít meg és közvetít irodalmilag, amelyben az önazonosság megőrzése szervesen összekapcsolódik a mássággal szembeni tisztelettel. Éppen ezen kettősség alapján az erdélyi szász exodus ellenére is Romániában maradt, és az itt munkálkodó börtönlelkész nemcsak egyensúlyt teremtő hidat, hanem gondolkodási modellt is képvisel a román többség és a Trianont gyászoló magyar kisebbség sokszor törékeny párbeszédében.

A lelkészíró Schlattnernek a történelmet empátiával, illetve elégikus iróniával megközelítő szemlélete ezen problémaérzékeny interjúban is megmutatkozik, amelyet dr. Valentin Trifescu, a Sapientia Egyetem fiatal oktatója készített a csíkszeredai tanítványaival szervezett rendhagyó műhelybeszélgetés keretében, az író veresmarti otthonában.

*

– Schlattner úr, azért jöttünk Önhöz, mert be szerettem volna mutatni a Sapientia Csíkszeredai Kara magyar hallgatóinak a kisebbségi lét más vetületeit is a mai Romániában. Azt mondhatom, hogy az Ön írásai és az az életmód, amelyet egy erdélyi faluban magára vállalt és amely révén kifejezetten kisebbségivé vált, egy aktív ellenállást jelent, amellyel elkerül-

hető a teljes kulturális és történelmi örökségről és az identitásról való lemondás. Ugyanakkor Ön nyitott és empatikus maradt a mássággal szemben. Amit Ön csinál, az Julius Evola szavaival élve: a „tigris meglovaglása”, vagy másként fogalmazva a történelem szeszélyeivel szembeni küzdelem vagy kitartás a végletekig, a saját értékekről és hitről való lemondás nélkül. Ami engem illet, azt kívánom, hogy az erdélyi magyarság Önt modellként véve kilábaljon a történelmi depressziójából. Az erdélyi magyarság száz éve egyfajta gyászban él és a trianoni döntést sok magyar fiatal számára mintha tegnap írták volna alá. Egy hiper-émlékezetéről beszélhetünk, egy kollektív memória túltengéséről egy felejtethetetlen történelmi traumával kapcsolatban. Míg az Ön irodalmi műveit és életét elemezve nem tehetünk mást, mint cinikusan – de a tanulságokat levonva – szórakozni az élet és a történelem iróniáján. A magyaroktól eltérően, a szászok esetében tényleg minden elveszett. Minden már történelemmé vagy mesévé vált. Ön kisebbséggé vált még a saját szász falujában is. Az erőviszonyok a karikatúra szintjén fordultak meg. Vajon az Ön szüleinek generációja gondolta volna-e valaha, hogy megérjük azt a napot, amikor egy csoport magyar diák egy szász értelmiséggel elsősorban a másik nyelvén fog beszélni, vagy a harmadik nyelven, azaz románul? Vajon visszatekintve és kissé távolabbról nézve a dolgokat, tényleg megérte az erdélyi szászoknak lemondani a szinte évezredes történelemről a nagyobb szabadság és a pénz reményében?

– Ez a sokszínű és extravagáns kérdés hitelesség és entitás tekintetében egyaránt meghalad engem. Finom érzékkel óriási demográfiai, szociológiai és történelmi kérdéskört vázolt fel a szászok történelmével kapcsolatban. Körülbelül 45-50 dokumentumfilm készült rólam (Németországban, Ausztriában, Csehországban, Nagy-Britanniában, Magyarországon és Romániában) egyrészt mint íróról, másrészt egy statisztikailag már nem létező, együttélő nemzetiség képviselőjéről. Az interjúk keretében minden alkalommal elutasítottam a választ az ehhez hasonló kérdésekre, mivel túl komplex okozati vonzatai vannak, amelyet az Ön igencsak empatikus és realista kérdése is érzékeltet. Miután 1998-ban a neves bécsi – Paul Zsolnay – kiadónál megjelent az első regényem, a *Der geköpfte Hahn (Fejvesztett kakas)*, a ZDF tévéadó (Zweites Deutsches Fernsehen, Berlin), amely nagyjából a hazai TVR2-nek felel meg, meghívott egy közvetlen beszélgetésre a stúdiójá-

ba, ahol természetesen elhangzott az a kérdés is, hogy hajszál híján 850 év után miért vettek a szászok csendben búcsút hazájuktól, 1990-ben, egyetlen nyár alatt? Miért hagyták hátra évszázados történelmüket, amikor senki nem üzte és kényszerítette őket erre? A válaszom nagyon rövid volt: nem válaszolhatok, mert annyira összehattak a kivándorlás okai, hogy a válasz egy regényt tenne ki. Mindössze egy megjegyzést engedtem meg magamnak, mégpedig azt, hogy a szászok kollektív módon vándoroltak ki a romániai forradalom után és nem gazdasági indíttatásból, mivel itt egy magasabb társadalmi és gazdasági státusuk volt a diktatúra végére jellemző kietlen szegénységben. Amikor 1990 nyarán már körvonalázódott egy kollektív és általános exodus, én papként tanúja voltam annak, hogy pár hét leforgása alatt a szászok céltudatos és építő munkájukkal összekuporgatott vagyona mindenestől szétszóródott. A szebeni gazdag románok jó minőségű Volkswagenekre, hűtőszekrényekre, hűtőládákra színesítévékre tettek szert. Még a szerencsétlen külvárosi polgár is egy menő kutyaóllal tért haza a vályogputrijába. Nem szegény emberként vándoroltak ki, hanem lemondtak teljes vagyonukról (vajon miért?), és egy táskányi vagyonnal távoztak, hogy Németországban három év alatt önerőből munkahelyük, autójuk, házuk legyen. Professzor úr, Ön kollektív traumákról beszél, ezek kegyetlenek és ugyanakkor összetettek voltak, akár az utolsó 50 évről, akár az utolsó 100 évről, vagy ha jobban tetszik az utolsó 300 vagy 500 évről beszélünk. Erdélyben radikálisan változtak a rendszerek a *fundus regius, terra regalis (királyföldön)* megtelepedett szászok számára minden egyes történelmi pillanatban. A tatárokat a törökök, majd az osztrákok, azután a magyarok és a végén a románok követték. És a szászok minden egyes alkalommal elvesztettek valamit a self-government autonómiájából (amelyet az 1224-es Aranybulla biztosított számukra). Az utolsó fél évszázadban a kommunisták jöttek, és véleményem szerint ez feltette a pontot az i-re, és ami még rosszabb, elbánt velünk szászokkal és svábokkal. 1938-ban Nagyromániában, amelyet az 1923-as modern alkotmánya egységes nemzetállamként határoz meg, a többségi nemzet mellett 800 ezer német, 800 ezer zsidó, 1 millió 300 ezer magyar, kb. 300 ezer szerb és ismeretlen számú roma (akiket akkor cigánynak hívtak és akik ma is így hívják magukat) élt. 1920-ban Nagyromániában, a párizsi fauburgok szerződéseiben jóváhagyva [*a párizsi Fauburg Saint-Germain*

negyedről van szó, amelynek palotáiban döntöttek a politika hatalmasai még a trianoni diktátum aláírása előtt a kelet-európai államok országghatárainról, s így azok nemzetiségi összetételéről is – a szerk. megj.], a lakosság 30%-a kisebbségi volt, vagy a jobban érzékelhetőség kedvéért, három románaiából egy nem volt román. Kérem, ellenőrizze az adatokat. Bármilyen retusálás után is az összkép változatlan marad. Ami megkülönbözteti a hazai kisebbségek helyzetét a többi kisebbségétől egészen napjainkig, a gyulafehérvári 1918. december 1-i ígéretek utólagos megszegéseivel együtt, az az, hogy Románia az egész Európai Unióban kivételt képez a többi államhoz képest, mégpedig két szempontból: a parlamentben 19 nemzeti kisebbség van jelen, annak ellenére, hogy ezek száma ma már nem haladja meg Románia összlakosságának 10%-át sem, és az ábécéskönyv 11 nyelven létezik, azaz 11 nyelven oktatják az anyanyelvet nálunk. Ha egy faluban 7 gyermek azt mondja, hogy ő bolgár, bolgár tanítónőt kapnak. Ezt az állapotot szinte lehetetlen megértetni a nyugat-európai országokkal. A regényeimnek köszönhetően bejártam egész Európát, Varsótól Lisszabonig, Prágától Isztambulig és Danzigtól Bolzanóig. Mindenhol kihangsúlyoztam ezt a tényt, amelyet Párizsban nagyon meglepődve úgy értelmeztek, hogy Romániában minden gyermek már az elemi iskolában 11 idegen nyelvet beszél.

Ami nagyon bosszant, az a hazánkat hátrányosan beskatulyázó klisék. Még ha valós szeleteket is ragadnak meg, távolról sem fedik le a teljes igazságot. Ezért az olvasói útjaim során kiemeltem Románia történelmének több, határokon túl is releváns pillanatát. Például az 1944. augusztus 23-i eseményt, melynek során az ifjú I. Mihály király a Gestapo és a német hadsereg főparancsnokságának szeme láttára átállt, és ezáltal a háborút hat hónappal lerövidítette, amit minden hadtörténész elismer, Amerikától kezdve egészen Németországig. Az átállás szó nem is igazán megfelelő, mivel a szovjet hadsereg már Jászvásár szélénél volt akkor, s csak napok kérdése volt, hogy Bukarestig jussanak.

Egy másik dolog, amit az útjaim során mindig kiemelek, az az, hogy 1944. augusztus 23-a után – annak ellenére, hogy a Román királyság hadban állt a Reichhal és a Magyar Királysággal – nem tiltották be a német nyelvet (és valószínűleg a magyart sem), sem az országban, sem otthon, sem az utcán, és az iskolákban sem. Annak ellenére, hogy

majdnem hetvenezer kisebbségi volt a német hadseregbe besorozva, az SS-brigádokba, egy hónappal később a gyermekek már német iskolába jártak, és figyelem: két idegennyelv órával a harmadik osztálytól. Szerintem a kollektív etnikai identitás elsődleges összetevője az anyanyelv.

Egy másik fontos tudnivaló, amit Európa nagyvárosaiban szétkürtöltem, az az, amit a nyugatiak nem tudnak, hogy létezett egy fegyveres ellenállás a Kárpátok minden hegységében, a Vaskaputól egészen Bukovináig vagy a Nyugati-Kárpátokig, amelyet csak az 1960-as években tudtak felszámolni. Az olvasóimnak így mesélem el: a hegyek járatlan erdeiben gyermekek születtek, mivel a nők is fegyverrel a kézben harcoltak a kommunizmus ellen. Egy másik, nem is érdekesség, hanem fontos tény az 1989-es forradalom, több mint ezer halottal, de egyetlen tettes nélkül. És amint már említettem, e fejezet lezárásaként, 2007 februárjában egy kerekasztal-beszélgetésre voltam hivatalos Berlinbe, két hónappal azután, hogy Románia és Bulgária csatlakozott az EU-hoz. A ZDF-nél tartott kerekasztal-beszélgetésen az első, eléggé provokatív kérdés az volt, hogy mivel járul hozzá Románia Európa lelkéhez? Tudni szerettem volna, hogy rajtunk kívül, akik a templomban használjuk, ki az, aki a lélek szót használja? A válasz az volt, hogy Jacques Delors beszélt Európa lelkéről. Olyant válaszoltam, hogy arra az összes német beszélgetőpartnerem tiltakozni kezdett. Jól érveltem, a nézettség 600 ezres volt éjjel egykor, egy hétfői napon, voltak, akik ujjongtak, végül nem tudtam meggyőzni őket igazamról, de az a fontos, hogy kifogytak az ellenérvekből. A válaszom – figyelem! – a következő volt: „Románia hozzájárulása Európa lelkéhez az ortodox lelkiség.”

Trifescu úr, az Ön nem kanonikus kérdésére, hogy hogyan tudta volna elképzelni a statisztikailag kompakt erdélyi magyarság, hogy románul beszél egy olyan szásszal, aki helyben maradt a nemzettársai in corpore kivándorlása után, az mondhatom, hogy tekintettel az adott helyzetre: bizonyos csodálkozással. A Heimat kifejezés, amely nem létezik a román nyelvben, azaz az évszázados szülőföld, számomra két tényezőt feltételez. Németül mondom: Heimat ist Herkunft und Zukunft, azaz hagyomány és jövő. A hagyományok őrzése és a jövővel szembeni nyitottság, amely a jelenben történő változások révén körvonalazódik. Majd kiderül, hogy ez a definíció mennyire érvényes a szászokra és a magyarokra.

- Schlattner úr, meglepődve olvastam az egyik nemrégiben küldött e-mailjében, hogy 2018-ban cenzúrázták. Pontosabban arról az interjúról van szó, amelyet az egyik ismert erdélyi folyóiratnak adott, amikor a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem a doctor honoris causa címet adományozta Önnek. A csalódottságát az okozta, hogy a magyarokra és a Románia és Magyarország megbékélésére vonatkozó részeket kitörölték. Világos, hogy az akkor elmondottakat nem lehet ugyanúgy megfogalmazni. Mégis azt javaslom, ha egyetért vele Ön is, hogy alább ismétlje meg a 2018. november 12-én a szebeni Szent János-templomban mondottakat, amikor is megkapta a doctor honoris causa címet. Tulajdonképpen ezek voltak a felszólalásának zárógondolatai.

- Hogy is fogalmazzak óvatosabban? Az én - vagy talán nem csak az én - vágyam a magyarok évszázados Trianon-traumájából kiutat találni. És igazából erre is biztatnám őket. Erre a problémára válaszoltam a kolozsvári egyetem doctor honoris causa titulus megítélésakor tartott beszédemben, amikor is az előadásom második felében szemléltettem a két nemzet történelemszemléletének szembenállását. Alább a 2018. november 12-i beszéd végének összefoglalása következik:

A más jellegű, eredetű, státuszú, szokású, nyelvű és népdalú emberrel szembeni nyitottságot sub specie aeternitatis [az örökkévalóság szempontjából - a szerk. megj.] kaptam életre szóló és szellemi kötelezettségként: ez nem az azonnali kézszorítással és átöleléssel járó megbékülést jelenti, ami csak az egyik szemben álló fél álláspontja megértésének szándékát hordozza magában, s ami aztán egy következő lépésben ennek a másik fél álláspontjának elfogadását feltételezi, akkor is, ha ellenkezik a saját opcióinkkal.

Száz évvel az első világháború után a szomszédos Románia és Magyarország teljesen antagonisztikus módon tekint az akkori események kollektív emlékezetbe való integrálására. Megcáfolhatatlan és beszédes történelmi tényekről van szó, amelyeket csak röviden tudok bemutatni.

A magyarok, miután négy és fél évig átlagon felüli emberi erővel küzdöttek, egy évezredes történelmük után elvesztették a Szent Korona területének kétharmadát. Továbbá nincs Európában még egy olyan nép, amelynek fiai 30%-a az anyaország határain kívül él.

És fordítva, az Ókirályság megháromszorozta területét, amikor Nagyromániává vált. Ez a hön vágyott egyesülése az évszázadok óta különböző országokban élő románoknak 1918-ban megtörtént, egyetlen ország határai közé foglalva a román népet. És ezek a határok annyira tágasak voltak, hogy a lakosok kb. 30%-a nem román nemzetiségű volt.

Mindkét félnek meg kell értenie, hogy ami az egyik félnek örömnep, az a másik félnek gyásznep.

Ennek ellenére meg szeretnék osztani egy látszólag irreális látomást. Lenin szerint: Minden vízió erősebb a valóságnál.

El tudnám képzelni, hogy Magyarország és Románia között is megtörténik az, ami Franciaország és Németország között már megvalósult egy ezeréves ősellenségeskedés (tausendjährige Erbfeindschaft) után.

Előttünk van az a szinte fantomszerű, fájdalommal és metafizikai boldogsággal telített kép: egy fehér keresztből álló mező előtt, a látóhatár széléről kéz a kézben előbukkan Franciaország elnöke és Németország kancellárja. Verdunról van szó, ahol 1916-ban, pár száz méteres front elnyeréséért vagy elvesztéséért a szemben álló felek 700 000 katonát vesztek. És tegnap, november 11-én [2018-ról van szó – a szerk. megj.], 11 órakor, egész Európában az első világháború befejezésének 100-ik évfordulóját ünnepelték (amely tulajdonképpen egy 30 éves háború kezdetét jelentette). A birodalmi Németország letette a fegyvert a győztes franciák előtt. Mit gondolnak, kik voltak jelen ennél az egyedi eseménynél? Bármennyire hihetetlen, de mindenki láthatta: Emmanuel Macron a győztes Franciaország elnöke és az ezelőtt 100 évvel megsemmisített Németország elnöke, Hans-Walter Steinmeier. És ők, a protokoll előírásain túlmenően, spontán módon megölelték egymást, nyilván, a lelkük mélyéig érő meghatódottságtól.

Első látásra egy ilyen kép délibábnak tűnik! Vagyis, hogy a román és a magyar államfő kezét fogva álljon az ellenséges katonák sírjánál. Vagy hogy átöleljék egymást!

És mégis, egy lehetséges jövő keze pont a kolozsvári egyetem a sokatmondó mottója alapján: *traditio et esentia*.

E hagyomány lényege már valóság: a két nyelv – a román és a magyar – együttélése egyetlen alma materben! És a két nemzet élő nyelvére alapozva. Ezt még egy harmadik nyelv is kiegészíti, a német, az erdélyi szászok anyanyelve, akik itt kilenc évszázadon keresztül az egyensúlyt

és a közvetítést képviselték. *Valamikor Siebenbürgen országának három nyelve volt: die drei Landesprachen.*

A kézszerítés helyének a hősi halottak egy kis nyughelyét javaslom, a fogarasi szász temető egyik sarkában, nem messze a családom sírhelyeitől. Szerény és egyforma sírkövekkel, de három nyelven: románul, magyarul és németül. Az Olt völgyében 1916 őszén vívott csaták során elhullott szembenálló harcosok nyughelye. Ez a kis sarok egy csendes békemező. De megmutatja az utat a jövő egy szelete felé! Ez egy követendő út, sőt ez a mi Urunk megáldott útja! Egy metafizikai, de ugyanakkor realista út, amely túl fiatalon, még az élet megismerése nélkül elhunytakkal kezdődött. És az élők között fog megvalósulni.

Ezeket a sírokat minden alkalommal megáldom a mi egyetlen, ugyanakkor szentháromságos Urunk nevében, amikor meglátogatom a halottaimat: a rég elment nővéreimet és szüleimet.

Egy alkalommal egy férfi volt ennek tanúja és elcsodálkozott! Mégpedig azon, hogyan lehetséges megáldanom olyan katonákat, akik a jelek szerint egymást ölték? Elgondolkozva válaszoltam:

„Itt több nyelven ontottak könnyeket. Az elhunytak édesanyjainak könnyeire gondolok. Ezek az édesanyák ugyanúgy siratták sorsukat, ugyanúgy gyászoltak, szenvedtek és attól függetlenül, hogy melyik oldalon álltak, ugyanúgy sírták el fájdalmukat.”

Ugyanúgy. Milyen dallamos ez a szó!...”

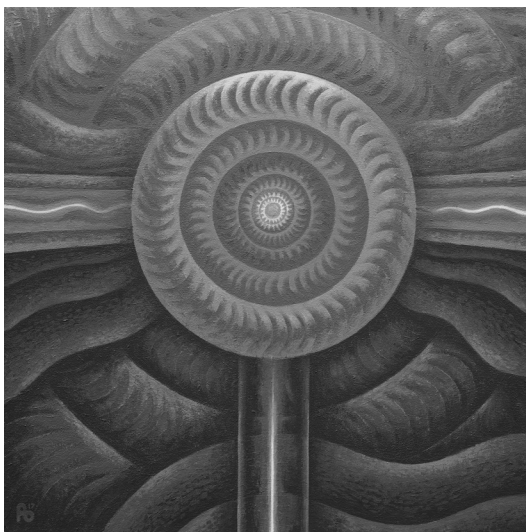
– *Schlattner úr, a konfliktusos történelem problémája nem kapcsolódik az empátiához? Átváltva a történelemtől az Ön által írott irodalmi művekre, azt mondhatom, hogy többször behelyezi magát a másik – a románok és a magyarok – helyzetébe. Sőt még többre is képes, a kommunista hóhérok helyébe is bele tudja képzelni magát. Mit gondol, az empátia segítségével meg tudunk bocsátani és ugyanakkor fel tudjuk szabadítani magunkat a történelmi traumák és a saját életünk traumái alól?*

– Véleményem szerint bármilyen megbékélés előfeltétele az, hogy a másik fél emlékezetében a megtörténtek hitelesen, azaz minden ideológiai és hazafiassági túlkapasoktól mentesen szerepeljenek. Egy második előfeltétel az, hogy mindkét fél tudatosítsa magában, hogy semmivel sem jobb, mint a másik fél.

Erre a börtönlelkészi tapasztalatomból tudok egy példát mondani: egy fiatal, képzett hölgy, aki megölte a férjét – amivel természetesen nem tudok egyetérteni, de meg tudom érteni – egy gyónás után térdre ereszkedett, hogy áldjam meg. Ebben a pillanatban a börtönőr törzs-őrmeesternő a gyilkos mellé térdelt és azt mondta: „Áldjon meg engem is, mivel az Isten előtt én is pont annyira bűnös vagyok és semmivel sem vagyok előbbvaló.” És csak ezután lehet azt remélni, hogy megtalálják a megbékéléshez és békéhez vezető utat. Ez nem azt jelenti, hogy a nézeteltéréshez és konfliktushoz vezető eseményeket el kell felejtetni, viszont már nem fognak hatással lenni a jövőre. Számomra egy nagyszabású, bizonyító erejű és kézzelfogható esemény a franciák és németek megbékélése egy évezredes ellenségeskedés után. Nem felejtették a kölcsönösen okozott traumákat, de azoknak nincs szerepe a mai lelkiismeretben.

- *Eginald Schlattner úr, köszönöm a rám szánt időt, és erőt, egészséget kívánok munkája folytatásához!*

Krecht Alpár-László fordítása

Hang I. (akril, vászon, 40 x 40 cm, 2017)